

Наливайко Лариса Романівна
завідувач кафедри загальноправових
дисциплін юридичного факультету
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Чмелюк Аліна Олегівна
студентка юридичного факультету

*(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)*

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Найпоширенішим видом юридичної відповідальності в правовій системі України сьогодні є адміністративна відповідальність. Адміністративна відповідальність є й одним із найбільш дієвих правових інструментів у боротьбі з наймасовішими протиправними діяннями, якими є адміністративні проступки. Головною їх особливістю є те, що вони входять до широкого кола відносин, що регулюються нормами адміністративного права. Ці правові відносини виникають у сфері державного управління, економіки, соціально-культурного і адміністративно-політичного будівництва, підприємницької діяльності, а також контролю і нагляду, як у внутрішньо-організаційній діяльності державного механізму, так і позавідомчій.

Дотепер питання щодо розуміння адміністративної відповідальності є одним із найбільш суперечливих в адміністративно-правовій науці. Проблема полягає в тому, що термін «адміністративна відповідальність» досить активно використовується у різних сферах суспільного життя (науковій, правозастосовній, політичній, побутовій) і по-різному визначається. Натомість законодавець, використовуючи термін у численних нормативних актах, на жаль, не дає його визначення.

Загальні теоретичні і практичні положення, що стосуються адміністративної відповідальності та порядку її реалізації, відображено у працях В.Б. Авер'янова, А.Б. Агапова, О.М. Бандурки, Д.М. Бахраха, Ю.П. Битяка, Г.П. Бондаренка, А.С. Васильєва, І.О. Галагана, І.П. Голосніченка, Є.В. Додіна, М.М. Дорогих, М.І. Єропкина, В.Р. Кісіна, А.П. Ключніченка, Л.В. Ковалюка, Т.О. Коломєць, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Б.М. Лазарева, Д.М. Лук'янця, О.Є. Луньова, М.С. Малєїна, О.І. Миколєнка, А.Ф. Моти, Ю.С. Рябова, А.П. Шергіна, О.М. Якуби та інших науковців. Їхні роботи стали підґрунтям для подальшого розвитку теорії адміністративної відповідальності та практики її застосування у всіх сферах суспільних відносин.

Вивчення інституту адміністративної відповідальності стає одним із го-

ловних напрямів в адміністративно-правових дослідженнях. Розробка визначення цього поняття є однією з основних проблем майбутнього адміністративного законодавства. Ця дефініція, що не закріплена чинним правом, може лише відображати суб'єктивну думку науковців.

Так, у ст. 9 чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення [1] сформульовано визначення адміністративного правопорушення, а визначення адміністративної відповідальності у ст. 23 Кодексу обмежене лише вказівкою, що її мірою є адміністративне стягнення [2, с. 288]. Українська юридична енциклопедія у статті «Адміністративна відповідальність» обмежується констатацією того, що адміністративна відповідальність – вид юридичної відповідальності громадян і службових осіб за вчинені ними адміністративні правопорушення [3, с. 46].

Найбільш відомою є концепція «санкційної» адміністративної відповідальності. Зокрема, О.М. Якуба визначала це поняття як відповідальність громадян і посадових осіб перед органами державного управління, а у випадках, визначених законом, – перед судом (суддями), а також перед громадськими організаціями за винне порушення загальнообов'язкових адміністративно-правових норм, що виражається у застосуванні до порушників установлених адміністративних санкцій [4, с. 71]. Свого часу Д.М. Бахрах, І.О. Галаган та інші учені стверджували, що під адміністративною відповідальністю слід розуміти застосування державними органами і посадовими особами в умовах позаслужбового підпорядкування адміністративних санкцій за правопорушення [5, с. 66; 6, с. 41]. Пізніше Д.М. Бахрах визначає поняття адміністративної відповідальності як «особливий вид юридичної відповідальності, якій властиві усі ознаки останньої (вона настає на основі норм права, за порушення правових норм, конкретизується юрисдикційними актами компетентних органів, пов'язана з державним примусом). З іншого боку, адміністративна відповідальність є складовою частиною адміністративного примусу і їй властиві усі його якості (здійснюється у рамках позаслужбового підпорядкування тощо)» [7, с. 281].

Аналіз наведених поглядів свідчить, що існування того чи іншого підходу до визначення адміністративної відповідальності дає можливість висвітлити ті або інші її властивості, що, у свою чергу, як видається, не заперечує жодної з концепцій адміністративної відповідальності як складного багатогранного явища. Сутність адміністративної відповідальності полягає в тому, що вона являє собою юридичний обов'язок особи зазнати певних несприятливих наслідків за порушення правил поведінки, що встановлені в суспільстві і охороняються адміністративно-правовими нормами. Такі несприятливі обмеження можуть мати для правопорушника моральний, майновий, особистий, а також правовий характер.

З огляду на зазначене, а також прагнучи усунути основні недоліки у визначенні поняття адміністративної відповідальності, приєднуємося до думки В.О. Іванцова, який запропонував узагальнюючу дефініцію остан-

ньої. Адміністративна відповідальність – це вид юридичної відповідальності, що являє собою сукупність адміністративних правовідносин, які виникають у зв'язку із застосуванням до фізичних та юридичних осіб, котрі вчинили адміністративні правопорушення, особливих адміністративних санкцій – заходів адміністративної відповідальності, які тягнуть для них обмеження морального, матеріального та організаційного характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і в порядку, передбачених нормами адміністративного права [8, с. 51].

Запропоноване поняття адміністративної відповідальності увібрало в себе всі складові зазначеної категорії, що надає змогу усунути суперечки на теоретичному рівні щодо її визначення та може знайти своє відображення у перспективному адміністративно-деліктному законодавстві.

Адміністративна відповідальність має також свої особливості: адміністративна відповідальність є менш суворою, ніж кримінальна; засобами реалізації є адміністративні стягнення і заходи впливу; суб'єктами відповідальності можуть бути як фізичні, так і юридичні особи; адміністративне провадження значно спрощене; це сукупність матеріальних і процесуальних правовідносин; особливий порядок встановлення [9, с. 246].

Як наслідок, чинне законодавство України про адміністративну відповідальність є неефективним у забезпеченні прав і свобод громадян, у підтриманні громадського порядку та нездатне забезпечити законність на належному рівні через свою нестабільність у разі внесення постійних змін та наявності дещо «розмитих», нечітких формулювань. Так, стаття 155-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачає відповідальність за порушення порядку проведення розрахунків, але законодавець у жодній частині не визначає, в чому саме може виявитися таке порушення. Чи це буде невикористання електронних контрольно-касових апаратів (інших реєстраторів розрахункових операцій), чи факт невидачі чека, чи ненадання оплаченої послуги або інші дії [10, с. 42]. Отже, положення Кодексу дуже суперечливі, що складає основу для порушення прав громадян та сприяє корупції при здійсненні адміністративної діяльності [11, с. 64].

Україна вже стоїть на порозі демократичних перетворень і в майбутньому стане правовою державою європейського зразка, що у свою чергу вимагає певних змін правової системи в цілому і, відповідно, адміністративного і кримінального права як її складової. Тому є нагальна потреба вже зараз подбати про максимальне наближення нашого адміністративного і кримінального законодавства до законодавства Євросоюзу.

Отже, існує безперечна необхідність внесення змін до КпАП України у ст. 9 щодо доповнення її поняттям адміністративної відповідальності: адміністративна відповідальність – це різновид юридичної відповідальності, що є специфічною формою реагування держави в особі уповноважених, компетентних органів на адміністративні правопорушення і полягає у застосуванні до правопорушників адміністративних стягнень, які тягнуть за собою обтяжливі

наслідки матеріального чи морального характеру; а у випадках, передбачених КпАП України, – і заходів впливу.

Встановлення адміністративної відповідальності в усіх сферах життя має важливе значення для забезпечення інтересів держави, фізичних та юридичних осіб. Адже відсутність значної суспільної небезпеки, яка є важливою ознакою злочинів, могла би бути підставою для звільнення порушника від відповідальності взагалі. Водночас, навіть заненастільки небезпечні, як це необхідно для застосування кримінальної відповідальності, правопорушення винна особа повинна бути притягнута до відповідальності з метою попередження таких порушень у майбутньому.

Особливо важливе значення має встановлення адміністративної відповідальності сьогодні, в умовах гуманізації законодавства та декриміналізації значної частини правопорушень. При цьому встановлення різних санкцій за адміністративні проступки у різних сферах дозволяє встановити охоронюваних суспільних відносин, які є головними та найбільш важливими для держави та суспільства, стратегічно важливими для розвитку держави, інтеграції її в міжнародне співтовариство, забезпечення соціальних гарантій для населення. Тому порушення негативно впливають не тільки на окремих суб'єктів, а й на стан країни в цілому, що зумовлює необхідність подальшого вдосконалення законодавства для боротьби з такими проступками.

Література

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 1 вересня 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
2. Колпаков В.К. Адміністративно-деліктний правовий феномен: монографія / В.К. Колпаков. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 528 с.
3. Адміністративна відповідальність // Юридична енциклопедія: в 6 т. /ред. Ю.С. Шемшученко. – Київ : Українська енциклопедія, 1998. – Т. 1 : А-Г. – 672 с.
4. Якуба О.М. Административная ответственность / О.М. Якуба. – М. : Юридическая литература, 1972. – 152 с.
5. Бахрах Д.Н. Состав административного проступка: учеб. пособие / Д.Н. Бахрах. – Свердловск : СЮИ, 1987.
6. Галаган И.А. Административная ответственность в СССР / И.А. Галаган. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1976. – 287 с.
7. Бахрах Д.Н. Административное право : учеб. для вузов / Д.Н. Бахрах. – М. : БЕК, 1996. – 368 с.
8. Іванцов В.О. Адміністративна відповідальність: узагальнюючий підхід до визначення поняття // Право і безпека. – 2014. – № 3. – С. 48-53.
9. Ящук О. Поняття адміністративної відповідальності та її особливості / О. Ящук // Право України. – 2012. – № 9. – С. 242-246.
10. Потапова С. Поняття адміністративної відповідальності та її ознаки / С. Потапова // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 9 – С. 40-43.
11. Білак А. Адміністративні правопорушення: час відмовитися від радянських стереотипів їхнього доктринального тлумачення / А. Білак // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених. – Сімферополь, 2005. – Спеціальний випуск : у 2 ч. – Ч.1. – С. 62-66.